

УДК 339.923:061

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА РЕВІТАЛІЗАЦІЇ МІСТ В СХІДНІЙ ТА ЦЕНТРАЛЬНІЙ ЄВРОПІ: ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИЙ КОНТЕКСТ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ**Чала В.С., к.е.н.****Квактун О.О., к.е.н.****Вовк М.С., к.е.н.***Придніпровська державна академія будівництва та архітектури*

В статті досліджено проблеми ревіталізації старопромислових центрів на Сході Європейського Союзу та здійснено класифікацію найбільш успішних відповідних стратегій у досвіді ЄС. Відстоюється думка, про те, що пожвавлення соціально-економічної ситуації в містах як у локальних форвардів національної економіки в умовах глобалізації матиме суттєвий позитивний вплив на посилення процесів економічної конвергенції на Сході Європи. Представлені переосмислені визначення старопромислового міста та регіону, політики ревіталізації. Систематизовані проблеми старопромислових міст, які мають вирішуватись і рамках політики ревіталізації в першу чергу. Критично аналізуються практичні приклади ревіталізації старопромислових міст ЄС, виокремлюються їх відмінності, переваги і недоліки та обґрунтовуються принципові моделі в європейському досвіді: постіндустріальна та неоіндустріальна. Пропонується, що для реалій вітчизняних старопромислових регіонів більш підходящою може вважатися саме неоіндустріальна модель.

Ключові слова: ревіталізація, старопромислове місто, сталий розвиток, ЄС, Центральна та Східна Європа

UDC: 339.923:061

ECONOMIC POLICY OF CITIES' REVITALIZATION IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE: ECOLOGICAL AND ECONOMIC CONTEXT OF UKRAINE'S INTEGRATION**Chala V., Ph.D in Economics****Kvaktun O., Ph. D. in Economics****Vovk M., Ph.D. in Economics***Prydniprovska State Academy of Civil Engineering and Architecture*

Article investigates problems of old industrial cities revitalization at the East of European Union. There is given a classification of the most successful corresponding strategies in the EU member states experience. It is highlighted that since cities are forwards of their national economies the intensification of socio-economic environment at urban level will positively influence international convergence processes in the East of European Union. The rethought definitions of old industrial

cities, regions and revitalization policy are presented by author. The problems of old industrial cities are structured according to their solving necessity in frame of revitalization policy. The most significant old industrial regions revitalization strategies in European Union are critically analyzed and principal European models are defined as post-industrial and neo-industrial. It is predicted that neo-industrial model will be more actual in terms of Ukrainian socio-institutional reality.

Keywords: revitalization, renovation, old industrial city, sustainable development, EU, Central and Eastern Europe, Ukraine

Актуальність проблеми. На початку третього тисячоліття людство вийшло на черговий етап свого соціально-економічного розвитку. Сьогодні воно має величезні технічні досягнення, надзвичайно зросли можливості його впливу на природу і ресурси планети. Водночас, економічні досягнення людства, попри всю їх значимість і велич, тільки підкреслили ступінь залежності людини від сил Природи. Своїм непередуманим втручанням у хід природних процесів суспільство спричинило порушення природної рівноваги в межах окремих регіонів та в глобальних процесах масоенергопереносу на планеті. Наслідком цього стали деградація ґрунтів, висихання лісів, збільшення площі пустель, забруднення поверхневих і підземних вод та атмосферного повітря – процеси, які змінюють звичні умови проживання людей.

Зокрема, ХХ століття позначилось швидким зростанням населення (його чисельність на Землі за століття збільшилось у три рази) і зростанням споживання матеріальних та енергетичних ресурсів. Масштаби виробництва у світі збільшилися у 20 разів. Антропогенний вплив на навколишнє середовище за своїми масштабами став порівнюваним з багатьма природними процесами, діяльність людини призвела до значних порушень в кругообігу речовин і обмінних енергетичних процесів у біосфері.

Різним етапам господарської діяльності суспільства відповідали свої принципи природокористування (як способу взаємодії суспільства і природи). Так, до другої половини ХХ століття критерієм ефективності економіки було отримання максимуму матеріальних благ, прибутку за мінімальних витрат. Природні ресурси та екосистеми вважалися невичерпними, а основними факторами, які лімітують економічний розвиток, визнавалися праця і капітал.

Потребою часу є перехід від природоохоронних дій, які в основному спрямовані на боротьбу з наслідками нерациональної господарської діяльності, до превентивних заходів щодо створення такої системи раціонального природокористування, яка б забезпечила умови зведення до мінімуму самої можливості виникнення конфліктних ситуацій між суспільством та природою. Таким чином, природокористування повинно базуватися на новому соціально-економічному принципі, коли максимально можливий економічний ефект досягається за умови зберігання динамічної рівноваги екосистем та їх складових.

Одним з важливих досягнень наукової думки останніх десятиріч є створення нової концепції розвитку системи суспільство – природа, яка у вітчизняній науковій літературі, публіцистиці та в офіційних документах [1, с.39-40] отримала назву «концепції сталого розвитку». Ця концепція народжена потребою практики всесвітнього розвитку сучасного людства і відіграє значну роль в управлінні економічними процесами у глобальному, а також регіональному і локальному вимірах.

Особливого значення реалізація цієї концепції в економічну практику набуває в старопромислових районах світу, економіка та мешканці яких найбільш потерпають від переважно виробничої парадигми суспільного розвитку та потребують особливих заходів оновлення взаємовідносин суспільство-природа.

Аналіз останніх наукових досліджень . Вирішенню проблематики сталого розвитку на регіональному та локальному рівні присвячено праці Б. Буркинського, І. Бистрякова, І. Вахович, В. Волошина, З. Герасимчук, С. Злупка, Б. Данилишина, М. Долішнього, С. Дорогунцова, Л. Мельника, М. Паламарчука, О. Паламарчука, С. Писаренко, Л. Руденко, В. Симоненка, В. Трегобчука, С. Харічкова, Л. Чернюк, М. Чумаченка, Ю. Орловської, О. Квактун та багатьох інших. Еволюційні концепції старопромислових регіонів в ЄС розроблені в працях таких вчених, як В. Артура, Г. Досі, Р. Мартіна та П. Санлі, К. Чапмана. Новий регіоналізм як модель поляризації економічного зростання в Європі досить вичерпно описуються в роботах А. Аміна, Дж. Ловерінга, Д. Мессі, К. Моргана, М. Сторпера, Н. Тріфта. Не зважаючи на довгу історію відповідних досліджень та постійну прискіпливу увагу вчених, узагальнення досвіду ревіталізації старопромислових міст досвідченого Заходу ЄС у принципові моделі,

які можна було аналізувати та обговорювати щодо впровадження в умовах Східної та Центральної Європи, зокрема України, на сьогоднішній день бракує як на теоретичному так і практичному рівні.

Мета статті полягає у критичному аналізі та систематизації досвіду ревіталізації в старопромислових містах Заходу ЄС та встановленні принципів моделей на основі європейського досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. До останнього часу в центрі уваги виявлялися питання економічної основи міст, в якості якої традиційно розглядалися підприємства великої промисловості. Лише в кризу акценти дещо змінилися, проте принципового зсуву досі не відбулося. Протягом ХХ століття багато старопромислових міст були великими центрами, основою економіки регіону або країни, однак по своїй економічній структурі вони були «спеціалізованими». Тому старопромислові міста, з одного боку, явище специфічне, а з іншого - більшість сучасних міст, в тому числі великих, колись були або досі залишаються старопромисловими [5].

У контексті старопромислових територій прийнято говорити про старопромислові регіони і старопромислові міста. Варто відзначити, що, як в закордонній, так і у вітчизняній літературі поняття старопромислового міста (old industrial city) є набагато менш вживаним, ніж поняття старопромислового регіону (old industrial region / area). Це й зрозуміло, оскільки промисловість найчастіше розташовується в передмістях, тому, розмірковуючи про промислові та старопромислові території, має сенс говорити, як мінімум, про території, оточуючі місто, або навіть про кілька міст. Таким чином, у даному контексті під регіоном буде розумітися сукупність територіально близьких муніципальних утворень, об'єднаних функціонально.

За визначенням К.М. Глонті, «старопромисловий регіон - це територія з застаріваючої, невисокого технологічного рівня промисловістю» [4, с. 10]. Досить близьким за суттю є визначення Г.М. Лаппо та В.Г. Давидовича, що «старопромисловий регіон - це територія з відносно низьким рівнем технологічного розвитку промислового комплексу, розміщеного в її кордонах, сформованим з плином часу».

Основною характеристикою даного підходу до визначення старопромислових територій є той факт, що він має на увазі наявність на території виробничих потужностей. На наш погляд, подібне визначення є неповним і, зокрема, не враховує особливу групу

територій, звідки промисловість повністю пішла або була цілеспрямовано виведена. Проблеми розвитку таких територій також пов'язані з промисловим минулим. У той же час відхід промисловості більшою мірою характерний для міст, ніж для регіонів в цілому: вихід промисловості з міста часто супроводжується її переміщенням на прилеглі території. Таким чином, сам регіон продовжує залишатися промисловим, в той час як основа економіки міста зникає.

Отже, виходячи з наведених думок науковців, можна сформулювати наступне визначення старопромислового міста: старопромисловий місто - це територія, на якій історично склалася концентрація індустріальних галузей, що визначило економічну, соціальну та просторову структуру міста, що не відповідає до нових умов і вимог постіндустріальної економіки. Дана невідповідність призводить до кризи міст (урбаністичної кризи), під якою ми розуміємо соціально-економічну деградацію міста, що виникла в результаті нездатності наявної соціально-економічної структури ефективно функціонувати в змінених зовнішніх умовах.

Єдиної класифікації старопроимслових регіонів та міст Європейського Союзу немає, адже їх більше прийнято відносити до найменш-розвинутих або трансформаційних регіонів в рамках проведення Регіональної політики ЄС та політики Згуртування (Cohesion Policy). Спираючись на численні дослідження А. Павер, Дж. Плогера, А. Вінкера, К. Бірча, Р. Ніла, Ш. Шуджата, Д. Макінона, А.Кьюмберса, М. Руссо, найяскравішими прикладами старопромислових міст та історично критичними промисловими регіонами, що вже активно борються з наслідками соціо-економічної стагнації з різним успіхом відносять, в першу чергу, ті, що наведені в табл.1. Найбільш відомими прикладами ревіталізаційних проектів в Центральній та Східній Європі є м. Лодзь та м. Гданськ (Польща), м. Таллін (Естонія), м. Брно (Чехія), м. Будапешт (Угорщина), регіон Подрав'є (Словенія) [2, 5, 6, 7, 9, 12].

Враховуючи, що промисловість є реальним сектором національної економіки, виникає об'єктивна необхідність її пожвавлення (ревіталізації) в контексті підвищення інвестиційної та інноваційної привабливості. Ревіталізація- (від лат. Re - поновлюване дію, vita - життя, як «повернення до життя») процеси відтворення, пожвавлення і відновлення міського простору.

Таблиця 1 - Перелік старопромислових територіальних одиниць Європейського Союзу (виділено окремо Центральна та Східна Європа)

№	Країна	Регіон
1	Австрія	Штирія
2	Бельгія	Валлонія (міста Шарлеруа, Льєж)
3	Болгарія	Траці в районі Пловдив
4	Хорватія	Приморсько-Горанська область
5	Кіпр	Лімассол, Фамагуста
6	Чехія	Область Острава (1)
7	Данія	Графство Рінгкжобінг в Західній Ютландії
8	Естонія	Іда-Вірумаа, Північно-східна частина
9	Фінляндія	Тампере, Вааса - район Західної Фінляндії; Оулу - Північна Фінляндія
10	Франція	Пікардія, Нор-Па-де-Кале, Лотарингія
11	Німеччина	Дюссельдорф, Мюнстер, Арнсберг, Саар
12	Греція	Накос, Тасос, Сіфнос, місто Салоніки
13	Угорщина	Мексек в Південній Задунайщині, Західна Угорщина
14	Ірландія	Слайго, Літрім, Роскоммон, Майо, Голуей, Клер, Донегал, Керрі і Західний Корк
15	Італія	Іврея в північній частині Торіно П'ємонт; Карпи поблизу Болоньї; Прато недалеко від Флоренції
16	Латвія	Єлгава
17	Литва	Шяуляй, Ецереліс, Параїстіс і Балтоджі-Боке
18	Люксембург	Терре Руж в південній частині Люксембургу
19	Мальта	міста: Халь Фар, Булебель, Кордін, Марса, Моста, Мріхель, Сан-Гванн і Ксєвкіжа в Гоцо
20	Нідерланди	Енсхеде
21	Польща	Малопольське, міста: Кельце, Радом, Островець Свентокшиський, Стараховіце і Скаржиско-КаменнаГданськ
22	Португалія	Область Норте
23	Румунія	Сату-Маре, Біхор
24	Словаччина	Міста: Дубниця, Мартін, Поважска Бистриця, Дєтва
25	Словенія	Подрав'є, Савинський, Горенська, Сподней Посавська, Короока
26	Іспанія	Астурія, Пе Васко
27	Швеція	Бергслаген
28	Об'єднане Королівство	Тівалі та Дархем, Нортумберленд, Тайн та Вейр, Ланкашир Південний Йоркшир, Дербішир та Ноттінгемшир, Шропшир та Шаффордшир, Західний Вейльс, Південно-Західна Шотландія

Джерело: розроблено авторами за [1, 2, 5, 6, 7, 9,10, 12, 13]

Основні принципи ревітадізації полягають у розкритті та показі нових можливостей старих форм, з урахуванням їх функцій. У процесі ревіталізації найчастіше використовується комплексний підхід з метою збереження самобутності, автентичності, ідентичності та історичних ресурсів міського економічного потенціалу.

Різні країни Європи вже давно практикують ревіталізацію індустріальних районів, але не в плані відродження виробництва, а

здебільшого шляхом їхньої реорганізації на культурні або туристичні об'єкти. Проекти здійснюються під найпоширенішим слоганом – «Другий шанс: від використання промисловості до креативного імпульсу» і фінансуються як спеціальними підрозділами ЄС, так і муніципальними структурами. Один із наймасштабніших проектів, що нині реалізуються – Ревіталізація за рахунок мистецтва та культури (Revitalisation through arts and culture), включає 5 індустріальних комплексів у Кракові, Лейпцигу, Любляні, Нюрнберзі та Відні.

З початку 90-х тисячі фабрик та заводів у Європі було закрито, половина робочих місць у виробничій сфері просто щезла. Та й загалом за останні 50 років європейська економіка суттєво змінила фокус – із індустріально-орієнтованої на сферу обслуговування та розваг.

Розуміння необхідності стратегічного планування соціо-економіко-екологічного розвитку на противагу розрізним «галузевим» проектам з'явилося з кінця ХХ ст. в Європі і трохи раніше в США. Перші кроки багатьох старопромислових міст і регіонів часто були неефективними не настільки через докорінно невірне розуміння проблем, наскільки через відсутність системного бачення взаємозалежності різноманітних аспектів економічного, соціального та екологічного життя міст.

За період з 70-х років ХХ ст. Турин пережив кардинальну трансформацію, перетворившись із монопромислового міста в розвинений промисловий, фінансовий, туристичний і культурний центр.

Трансформація Турина відбувалася еволюційним шляхом [14]. Першими, хто усвідомив необхідність зміни і розвитку, були найстаріші культурні організації міста: Фонд Джованні Аньеллі, Інститут соціально-економічних досліджень П'ємонту, Фонд Сан-Паоло. Їх ідеї не були реалізовані на практиці, але вони змогли транслювати адміністрації міста і регіону, експертного співтовариства, населенню розуміння необхідності змін (табл.2).

Стратегічне планування розвитку Турина передбачало перенесення залізничної гілки під землю, редевелопмент старих промислових зон, кварталів уздовж основних магістралей. (Схема міського планування, проект «Спина Централє»).

Таблиця 2 - Найбільш успішні стратегії ревіталізації В. Кастелані міста Турина (Італія)

Ключовий акцент	Рік	Старопромислове місто, регіон/ ініціативи
м. Турин, Італія		
Розвиток сфери високих технологій	1996 р.	Засновано регіональне агентство по залученню зовнішніх іноземних інвестицій ІТР (Invest in Turin and Piedmont).
	1997 р.	Заснування першого європейського екотехнопарку (The Environment park). Головна мета: передача малим та середнім підприємствам найбільш сучасних рішень та технологій в області екології та енергетики.
	2002 р.	Заснування технопарку віртуальної реальності та нових технологій.
	2004 р.	Заснування парку біоіндустрії. Основна мета: розвиток сфери біотехнологій та технологій охорони здоров'я.
м. Манчестер, Об'єднане Королівство		
Корпоративна модель	1979 – 1993 р.	«Міська програма» фінансувала проекти відновлення центральних міст за рахунок коштів національного бюджету.
	1978 р.	«Партнерство Манчестер – Селфорд» (Manchester-Selford Partnership). Напрямами реалізації програми стали: економічні проекти; покращення навколишнього середовища; соціальні інвестиції (робота з молоддю та етнічними меншинами), житлова політика
	1981р	по всій країні створюються Корпорації міського розвитку (Urban Development Corporations, UDC)
	1988 р.	Корпорація міського розвитку Центрального Манчестера, що займається реконструкцією депресивних міських територій
м. Ліверпуль, Об'єднане Королівство		
Державно-корпоративна модель	1991 р	Ліверпуль виграв фінансування проекту реконструкції центральної частини міста в рамках «Сіті Челендж»
	2000 р.	Створюється «Партнерство Ліверпуля» (Liverpool Partnership Group) і розробляється стратегія «Ліверпуль - перший» (Liverpool First), в якій Ліверпуль позиціонується як одне з провідних міст Європи
	2008 р.	Ліверпуль – Європейська культурна столиця

Джерело: розроблено авторами за [11, 14]

Три напрями стратегічного планування: інституційні (створення системи управління містом, створення умов для підприємницької діяльності, розвиток науково-дослідницького потенціалу); інфраструктурні (поліпшення міського середовища); маркетингові (просування регіону як центру культури, туризму, спорту і торгівлі). Даний випадок є прикладом ефективних дій адміністрації Турину з виведення міста з промислової кризи 70-х років. Ряд проектів охоплює не тільки територію міста і передмість, але і регіон П'ємонт в цілому, тому мова йде про ефективну політику, що проводиться спільно муніципальними та регіональними властями.

В історії політики відродження міст Великобританії можна виділити два етапи. Для першого характерні ослаблення місцевої влади, високий ступінь участі структур центрального уряду в управлінні розвитком території і масштабним впровадженням ринкових механізмів в реалізацію повноважень органів місцевого управління. Другий етап

характеризується підвищенням ролі місцевої влади за умови активного включення бізнесу та населення до процесу прийняття рішень та їх виконання, а також впровадженням механізмів конкурсного фінансування реалізації проектів.

Історії розвитку двох міст-суперників - Манчестера і Ліверпуля досить схожі: міста переживали основні періоди піднесення та спаду одночасно і по порівнянних причин; дезурбанізація викликала однакові проблеми; свої стратегії виходу з урбаністичної кризи міста досі засновують на схожих «опорних точках». Більше того, оскільки в процесі відродження міст Великобританії центральний уряд приймало значну участь, самостійність місцевої влади у виборі інструментів розвитку була дуже обмежена. Сьогодні в цілому обидва міста розвиваються, однак інтенсивність цього процесу в Манчестері значно вище, ніж у Ліверпулі.

У політиці відродження Манчестера можна виділити три найбільш великих блоки заходів. По-перше, були реалізовані масштабні проекти реконструкції найбільш депресивних міських територій, які фінансувалися на кошти центрального уряду. По-друге, для досягнення амбітної мети виходу на арену світових міст міські влади проводили роботу з іміджем території. По-третє, транспортна інфраструктура міста зазнала значну модернізацію.

В цілому програми відновлення міст носили фрагментарний характер. У містах вибиралися пріоритетні райони - центральний або колишній промисловий, де реконструювалися житло та інфраструктура, будувалися комерційні майданчики, упорядковують території. Дана політика була обрана усвідомлено з метою концентрації ресурсів на найбільш гострих проблемних територіях і повномасштабному їх перетворенні. При цьому фінансування проектів здійснювалося в основному центральним урядом.

Одним з найбільших промислових регіонів світу є Рурська область (Ruhrgebiet), яка входить до складу землі Північний Рейн - Вестфалія і є однією з найбільш урбанізованих та індустріалізованих зон Європи. Ще недавно її називали індустріальним серцем Німеччини [3].

Участь Європейського союзу в розвитку старопромислових міст і регіонів Німеччини виражається у фінансуванні різноманітних програм через структурні фонди. Всього їх існує 5, проте до розвитку

старопромислових територій безпосередньо відносяться два: Європейський фонд регіонального розвитку (створений в 1975 р.) і Європейський інвестиційний фонд (створений в 1994 р.).

Структурні фонди мають чітко позначені цілі, однією з яких є «реструктуризація стагнуючих індустріальних регіонів та районів» (restructuring of regions and areas with declining industrial development). Регіони, що підпадають під строго певні критерії відповідності даного типу, стають так званими «регіонами другої мети» і отримують фінансову підтримку. З 2000 р. була змінена формулювання «другої мети», до якої тепер відносяться «регіони, де відбуваються соціально-економічні трансформації» (undergoing economic and social conversion) (табл. 3).

Таблиця 3 - Найбільш успішні стратегії ревіталізації регіона Рур - Вестфалія (Німеччина)

Ключ. ознака	Рік	Ініціативи
Нео-індустріальна модель	1968 р.	«Програма розвитку Рура» (Entwicklungsprogramm Ruhr) - перша програма, регулююча комплексний розвиток цілого регіону.
	1974 р.	«Стратегія земельної розвитку землі Північний Рейн - Вестфалія» («Landesentwicklungsprogramm»).
	1979 р.	«Програма дій в Рурі» (Aktionsprogramm Ruhr). У рамках цього напрямку підприємства, найбільш сильно забруднюючі навколишнє середовище, отримували фінансування на закупівлю очисних споруд.
	1987 р.	Програма «Ініціативи майбутнього для вугільних та металургійних регіонів» (скорочено ZIM). Основними напрямками програми були: підтримка інноваційного розвитку; створення і збереження робочих місць; підвищення кваліфікації робітників; модернізація інфраструктури; поліпшення стану навколишнього середовища.
	1980-ті	Створення кластеру екологічних технологій З'явилися високотехнологічні підприємства по розробці нових матеріалів, виробництву очисних споруд, а також зі збирання, сортування, переробки та утилізації відходів.
	1989 р.	Міжнародна будівельна виставка «Емшерпарк» - багаторічний цикл конференцій і семінарів, покликаний створити набір взаємопов'язаних проектів в рамках єдиного плану регенерації долини річки Емшер (заповнення екологічного збитку, що залишився після функціонування важкої промисловості; формування міських співтовариств майбутнього).
	2006 р.	«Регіональний союз Рура» розробив для області нове ім'я - «Метрополія Рур» з метою по-новому позиціонувати регіон на світовій арені.
	2007 р.	Всі міста і громади Рурської області приєдналися до ініціативи стійкого міського розвитку «Концепція Рура» (Concept Ruhr), розрахованої на 10 років. Основними сферами кооперації стали територіальне планування, транспортна мережа та залучення інвестицій.

Джерело: розроблено авторами за [3]

До результатів реструктуризації регіону можна віднести більш диверсифіковану промислову структуру; істотне зниження значущості вугільної та металургійної галузей промисловості; поява нових галузей промисловості і нових кластерів (крім екологічного, існують ознаки зародження медичного та медіа-кластерів, а також локальних кластерів в

містах); високі темпи створення нових фірм в регіоні, де проблема безбезробіття стоїть дуже гостро і яка характеризується тривалою відсутністю підприємницької активності; зростання частки сектора послуг в економічній області.

Отже приклад розвитку Рурської області можна вважати успішним з тієї точки зору, що, по-перше, Рурська область змогла подолати негативний вплив ефектів блокування; по-друге, тут були розроблені і втілені унікальні рішення, що стали прикладом «креативного» підходу до вирішення проблем економічного розвитку. Процес відновлення Рурської області є історією не блискучого успіху, а важкого, довгого шляху «проб і помилок» та узгодження короткострокових і довгострокових інтересів усіх зацікавлених акторів.

Лілль - це французький Манчестер [8]. Лілль був центром французької текстильної промисловості. Великі текстильні фабрики були закриті в 1960-х роках, проте 30% французької текстильної промисловості, як і раніше розміщено тут. У регіоні, як і в інших старопромислових містах Європи та США, почалася криза старих форматів промисловості: великі фабрики, розташовані безпосередньо в містах, переставали працювати.

У процесі трансформації метрополії Лілля можна виділити два етапи: перший - політика регіональної влади, спрямована на здійснення локальних поліпшень. Основним принципом політики другого етапу стало єдність стратегічних зусиль керівництва міст з розвитку метрополії в цілому і, зокрема, Лілля як центру метрополії. Сьогодні метрополія Лілля - це процвітаючий освітній та логістичний центр, а промислове минуле вже не грає настільки значущої ролі в економіці регіону.

Таблиця 4 - Найбільш успішні ініціативи ревіталізації міста Лілль (Франція)

Ключова ознака	Рік	Стратегії ревіталізації
Пост-індустріальна	З 1980-х	«Лілль - Єврометрополія». Стратегія розвитку передбачала виділення Лілля як центру регіону, а також позиціонування метрополії в цілому як суб'єкта Європейського союзу. Євролілль: проект будівництва ділового кварталу, що примикає до нового вокзалу.
	1999 рік	GPU Великий міський проект (Grand Projet de ville), проект охоплював 230 тис. чоловік, 60 тис. з яких жили за межею бідності. В 2006 в проект увійшли депресивні квартали і передмістя Лілля.
	2004 рік	«Лілль - європейська столиця культури»
	2008 рік	Об'єднання французьких і бельгійських прикордонних міст в Європейську групу за територіальною співпрацею - The European Grouping for Territorial Cooperation (EGTC).

Джерело: розроблено авторами [8]

Отже, серед основних успішних стратегій виходу старопромислових міст з кризи можна виділити два основних напрямки, які ми умовно назвемо постіндустріальним і неоіндустріальним.

В рамках постіндустріального напрямку промисловість вже не розглядалася як перспективний напрямок міської економіки. Основний акцент робився на постіндустріальні види діяльності: розвиток досліджень і розробок, інноваційна діяльність (у тому числі у сфері колишньої промислової спеціалізації); розвиток культурного потенціалу; надання соціальних послуг, в першу чергу в таких сферах, як освіта та охорона здоров'я; розвиток туризму в різних формах: дозвіллевий, спортивний, культурний, бізнес-туризм; перетворення міста в торговий і транспортно-логістичний центр.

В рамках неоіндустріального напрямку всі, або частина вищеперерахованих видів діяльності поєднувалися зі збереженням високотехнологічних видів промислового виробництва, або з істотним підвищенням технологічного рівня традиційної промисловості.

Цей варіант був можливий у тому випадку, якщо не відбувалося різкого обвалення традиційних видів економічної діяльності та в певній мірі зберігався потенціал їх конкурентоспроможності. Елементами стратегії старопромислових міст може бути також залучення на свою територію штаб-квартир великих корпорацій або адміністративних функцій (наприклад, в рамках Євросоюзу).

Хоча такі напрямки політики, як підтримка інноваційного розвитку, сприяння малому і середньому бізнесу, маркетинг території, стають все більш популярними серед регіональних і міських властей, в більшості регіонів основна увага як і раніше приділяється розвитку великої промисловості.

Нові можливості для розвитку сучасних міських кварталів створює ревіталізація територій, що залишилися незабудованими після виведення промислових об'єктів (так звані *brown fields*). Проекти відродження міст в західних країнах невіддільні від реабілітації міського середовища, нових містобудівних ініціатив. Основними напрямками в даній сфері є відродження міського центру; перебудова житлових кварталів, в першу чергу в незадовільних районах; забудова колишніх промислових територій; будівництво культурних і спортивних споруд; розвиток освітніх центрів.

Також велика увага приділяється зеленим зонам міста, які останнім часом стають все більш пристосованими для активного способу життя. Створення подібних елементів міського пейзажу є невід'ємною частиною містобудівної політики в рамках стратегій старопромислових міст.

Висновки. Міста є центрами інтелектуальної діяльності, торгівлі, культури, науки, продуктивної праці, соціального розвитку і багато чого іншого. У частині позитивного розвитку, міста дозволяють людям еволюціонувати соціально та економічно. Але паралельно процесу управління міським господарством зі створенням робочих місць, процвітанням без виснаження земельних угідь і ресурсів, виникає цілий ряд інших супутніх проблем. До загальних проблем міст відносяться перенаселеність, недолік засобів для забезпечення базових послуг, брак адекватного житла та деградація інфраструктури. Існуючі перед містами проблеми можуть вирішуватися в процесі поступального розвитку за рахунок більш ефективного використання ресурсів і зменшення рівня забруднення навколишнього середовища, та масштабів бідності.

Аналіз показав, що ключовими умовами успіху проектів ревіталізації міст є залученість в них міського співтовариства, консолідація всіх рушійних сил, здатних вплинути на майбутнє міста (влада, бізнес, громадські ініціативи) навколо ключових напрямків міського розвитку. З питання про важливість цього чинника серед дослідників існує широкий консенсус. Там, де проекти здійснювалися виключно «згори», їх результати, щонайменше суперечливі, а в більшості випадків - відверто невдалі. До подібних проектів можна віднести рішення про будівництво нового міста в агломерації Лілля (Франція), що мало вельми неоднозначні наслідки.

Тим часом традиційна економіка, забезпечуючи зайнятість значного числа жителів, перетворює їх у своїх прихильників, відторгає будь-які інші варіанти міського розвитку. Зміні ситуації зазвичай сприяє або подальше загострення кризи, або відсутність успіху в реалізації компромісних підходів до реструктуризації міста. Тим самим далеко не завжди вдалою виявляється перша з прийнятих програм відродження міста, іноді потрібно декілька ітерацій, щоб забезпечити консенсус навколо дійсно перспективного рішення. Однак загострення ситуації таїть у собі ризики посилення соціального невдоволення, що загрожує довготривалим підривом єдності міської спільноти. Якщо на це накладаються інші фактори розмежування, наприклад расові, деградація міста, може стати незворотною.

Особливо важливою є позиція бізнес-спільноти, в тому числі представників традиційних для міста галузей промисловості. Там, де

бізнес пов'язує свої економічні перспективи з процесом міського розвитку, ревіталізація має набагато вищі шанси на успіх, ніж у тих випадках, коли диверсифікація здійснюється в інші території.

Всі ці питання становлять надзвичайну важливість для України. У традиціях нашої країни - прагнення до здійснення перетворень «Зверху», відсутність культури діалогу та формування коаліцій, зведення взаємодії влади і суспільства в кращому випадку до роз'яснення проведеної політики. Це може послужити суттєвою перешкодою на шляху успішної ревіталізації міст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Birch K., Mackinnon D., Cumbers A. Old industrial regions in Europe: a comparative assessment of economic performance // *Regional Studies*, Taylor & Francis (Routledge), 2010, 44 (01), pp.35-53.
2. Brade I., Herfert G., Wiest K. Recent trends and future prospects of socio-spatial differentiation in urban regions of Central and Eastern Europe: A lull before the storm? // *Cities*. - Vol. 26, Issue 5. - 2009, p.p. 233–244
3. Bross U., Walter G. Socio-economic Analysis of North-Rhine-Westphalia/Joint research project INCO-COPERNICUS, Working papers, - 2000.
4. Couch, C., Sykes, O., Börstinghaus, W. (2011), Thirty years of urban regeneration in Britain, Germany and France: The importance of context and path dependency. *Progress in Planning* 75, pp. 1-52.
5. Eckart K., et al. Social, Economic and Cultural Aspects in the Dynamic Changing Process of Old Industrial Regions: Ruhr District (Germany), Upper Silesia (Poland), Ostrava Region (Czech Republic), LitVerlag, 2003. - 368 p.
6. Ehrlich K., Kriszan A. & Lang T. Urban Development in Central and Eastern Europe – Between Peripheralization and Centralization? // *The Planning Review*. - Volume 48, 2012 - Issue 2, p.p. 77-92
7. Georgescu L. Revitalisation of Brownfields, a Challenge for Romania and Eastern Europe // *Food, Agriculture and Environment (JFAE)*. - 2014, Vol. 12, Issue 1, pages 503-507.
8. Giblin-Delvallet B. Lille metropole. Une eurometropole en devenir? // *Vingteeme siecle. Revue d'histoire*. № 81. - 2004.
9. Keresztély, K., Scott, J.W. (2012), Urban Regeneration in the Post- Socialist Context: Budapest and the Search for a Social Dimension. *European Planning Studies*, 20 (7), pp. 1441-1455.

10. Koloman Ivanička Sr, Koloman Ivanička Jr Regional growth dynamics in Central and Eastern Europe in the socio-economic and geographic context of a post-socialist reality// The GeoJournal Library: The Post-Socialist City.- Volume 92, p.p. 35-52
11. Manchester/Liverpool - №2 of the series Working papers of the project Shrinking Cities/Editor: Oswalt P., Berlin, 2004.- 175 p.
12. Pastak, I. (2014), Regeneration of Brownfields and its Role in City District Development: the Case of Northern Tallinn. University of Tartu, Estonia. Master's Thesis
13. Rodwell D. Comparative Approaches to Urban Conservation in Central and Eastern Europe: Zamość, Poland, and Sibiu, Romania// The Historic Environment: Policy & Practice Volume 1, 2010 - Issue 2 Pages 116-142
14. Vanolo A. «The image of creative city: Some reflections on urban branding in Turin»// Cities. Vol. 25. Issue 6. December 2008, p.p. 370–382.